

Ігор Возний (Чернівці)

ЖИТЛА VIII-X ст. З ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ БУКОВИНИ

Одним із найважливіших компонентів традиційної культури народу є житлові споруди. Вони є певним мікросвітом, у замкненому просторі якого проходить родинне життя, і віддзеркалюють рівень соціально-економічного розвитку суспільства, знання та навички будівничих, смаки, традиції і раціональний побут їх мешканців. Отримані в результаті багаторічних досліджень дані про житлобудівництво дозволяють говорити про загальні і специфічні риси в зовнішньому вигляді масової забудови.

Відкриті на території північної частини Буковини житла відносяться до заглиблених у материк. Вони поділяються на кілька підтипів. *Tun 1A* – напівземлянки зі стовповою конструкцією стін; *1B* – напівземлянки зі зрубними стінами.

Протягом VIII–X ст. на поселеннях досліджуваної території існували напівземлянки, які продовжували традиції місцевого житлобудування попереднього періоду VI–VIII ст.

У *підтуні 1A* на долівці котловану простежуються ямки від вертикальних стовпів, які підтримували своїми пазами горизонтально поставлені дерев'яні плахи. Існує кілька думок стосовно облаштування каркасно-стовпової конструкції. Окремі науковці вважають, що за такої конструкції горизонтальні плахи притискалися до стінок котловану вертикально закопаними стовпами. Частина схиляється до думки, що дерев'яні стіни склалися з колод або колотих дощок, кінці яких були запазовані у вертикально вкопані стовпи. Своє бачення каркасно-стовпової конструкції запропонував М.А.Филипчук. Він вважає, що стіни кріпилися в «соху». Це конструкція, коли у торцях горизонтальних плах робилася сегментна вирубка, яка охоплювала вертикально закопані стовпи. На нашу думку, більш доказовим є припущення Л.П.Михайлини й інших науковців.

Каркас такого житла міг складатися з 8, 6 та 4 стовпів. Такі житла досліджені в Ревне ІБ (житла № 4, 10, 37), Коростуваті 3 тощо (фото 1). Наприклад, житло на індивідуальній садибі X ст. селища-супутника князівської фортеці в Ревному уроч. Городище мало розміри 2,8×2,8 м. Воно було опущене в котлован глибиною 1,3 м. Стіни котловану мали каркасно-стовпову конструкцію, на

що вказує 8 стовпових ямок, розміщених по кутах і середині стін. Стовпи підтримували важкий земляний дах, залишками якого є шар рихлої глини з вуглинками, що лежали на підлозі. У північно-західному кутку житла знаходилася піч-кам'янка. Це і вищеназвані житла відносяться до 1 типу, виду й варіанту за Л.П.Михайлиною. Аналогічні житлові споруди представлені на всьому ареалі поширення слов'янських старожитностей.

Напівземлянки каркасно-стовпової конструкції побутували й в XI ст. Так на поселенні Графська Поляна (житло № 1) досліджене житло розмірами 3,4×3,4 м, котлован якого опущений в материк на глибину 1,4 м від сучасної поверхні. По його кутах і середині двох протилежних стін знаходилися стовпові ямки. У кутові врізувалися горизонтальні колоди стін, а середні, очевидно, притискали їх до стінок котловану, оскільки знаходилися на певній відстані від них. Аналогічна конструкція стін відома в напівземлянці № 28 з Добринівського городища. За наявним матеріалом вона датується XII ст. Така конструкція відповідає типу 1, виду 1, варіанту 2 за Л.П.Михайлиною. Аналогічні споруди відомі на інших поселеннях цього періоду.

До другого підтипу 1Б відносяться житла, в котловані котрих на долівці простежуються відбитки нижніх колод стіни, перехрестя нижніх вінців, закріплених в «обло». Простір між котлованом і дерев'яними стінами з метою гідроізоляції забутовувався жовтою глиною. Такі гідроізоляційні прошарки простежені в напівземлянках Галича на Крилоській горі, Топорці, Старій Рязані, Новгрудку, Лебідці, Подніпров'ї.

На відміну від стовпової, зрубна конструкція була раціональнішою. Вінці зрубів вкладалися в заглиблену частину напівземлянки на рівні долівки і далі нарощувалися до потрібної висоти. Зустрічаються житла, у котрих посередині двох стін розташовувалися стовпові ямки, на яких, очевидно, кріпився дах напівземлянки. Такі житла X ст. досліджувалися в Ревне (№ 21), XI ст. – Коростувата 1 (№ 1), Графська Поляна (№ 2). Вони відносяться до 1 типу, виду 2, варіанту 1 за Л.П.Михайлиною.

Другий варіант цього типу представлений житлами, у яких стіни мали чисто зрубну конструкцію з відростками в місцях перетину колод. Відомі вони на поселеннях X ст. Червона Глина, XI ст. Біла, Коростувата, XII – першої половини XIII ст. Чорнівка (городище), XIII–XIV ст. Гореча (комплекс 1-3), Васловіцці.

Фото 1. Напівземлянка з поселення Ревне.

Наприклад, на поселенні X ст. Садгора уроч. Червона Глина розкопана напівземлянка розмірами 3×3 м, глибиною 1,2 м. У південно-східному її куті розташована піч-кам'янка. Залишків стовпових ямок не виявлено. Зате вздовж південно-західної і південно-східної стін виявлені обгорілі колоди, опущені на долівку. В житлі виявлені матеріали X ст. Аналогічної конструкції стін жител VIII–X ст. відомі й на інших територіях розселення слов'ян.

На поселенні XI ст. Коротувата досліджена напівземлянка зі стінами зрубної конструкції. Вона мала розміри 4×4 м. В одному з кутів досліджено піч-кам'янку. Стовпових ямок в котловані не виявлено. Відомі напівземлянки цього періоду й на інших територіях, наприклад, на Наддніпрянщині.

Отже, житлове будівництво населення північної частини Буковини було розвинутим і відзначалося розмаїтістю конструктивних форм і вирішень. Водночас, планова структура жител, форми, матеріал виготовлення знаходять прямі аналогії і спільні риси й на інших територіях Русі, що засвідчує єдність матеріальної культури давньоруського населення стародавньої України.